

Heiligheid in de leefomgeving

Rapport Ipsos I&O

i.o.v. Socires, Christelijke Hogeschool Ede,
Vrijzinnigen Nederland, Museum
Catharijneconvent

www.ipsos-publiek.nl

Colofon

Uitgave

Ipsos I&O

Zuiderval 70
7543 EZ Enschede

Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam

Amstelveenseweg 760
1081 JK Amsterdam

Ericssonstraat 2
5121 ML Rijen

Rapportnummer

2025/30

Datum

December 2025

Opdrachtgever

Socires, Christelijke Hogeschool Ede, Vrijzinnigen Nederland, Museum Catharijneconvent

Auteurs

Maartje van de Koppel
Asher van der Schelde

Copyright

Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Inhoudsopgave

Samenvatting		4
1	Inleiding	6
1.1	Achtergrond	6
1.2	Uitvoering van het onderzoek	7
1.3	Leeswijzer	7
2	Plekken, functies en gevoelens	8
2.1	Bezoeken van plekken	8
2.2	Sociale functies van plekken	10
2.3	Emotionele functies van plekken	11
2.4	Opzoeken van gevoelens	13
2.5	Voldoende of onvoldoende plekken	16
2.6	Gemiste plekken	17
3	Zorg voor plekken	20
3.1	Verantwoordelijkheid	20
3.2	Eigen betrokkenheid	22
4	Religieuze plekken	23
4.1	Bezoek	23
4.2	Toekomst van leegstaande religieuze gebouwen	25
5	Heiligheid	28
5.1	Open associaties	28
5.2	Plekken met een heilige betekenis	29
5.3	Wat een plek heilig maakt	30
5.4	Stellingen	31

Samenvatting

Over het onderzoek

Nederland ontkerkelijkt al ruim een eeuw. Zo rekent de meerderheid van de Nederlanders zich inmiddels niet tot een geloofsgemeenschap en heeft één op de vier kerkgebouwen geen kerkelijke functie. Dit roept vragen op over de betekenis van religieus erfgoed en over andere plekken die emotionele, spirituele en sociale behoeften vervullen. In opdracht van Socires, Christelijke Hogeschool Ede, Vrijzinnigen Nederland en Museum Catharijneconvent voerde Ipsos I&O daarom in het najaar van 2025 een enquête uit onder ruim 1.500 Nederlanders.

Eén op drie bezoekt wel eens een religieuze plek

Een derde van de Nederlanders (31%) bezoekt ten minste eenmaal per jaar een religieuze plek (2% meermaals per week; 6% wekelijks; 3% maandelijks; 20% eens of een paar keer per jaar). Als we een drietal functies van plekken voorleggen, blijkt dat 9 procent van de Nederlanders deze plekken bezoekt om bekenden te ontmoeten, 7 procent om ‘onder de mensen te zijn’ en 3 procent ‘omdat het moet’.

We vroegen Nederlanders die wel eens een religieus gebouw bezoeken middels een open vraag waarom ze dat doen. Naast het belijden van geloof, doet men dat vooral uit interesse voor de architectuur of kunstzinnige en culturele aspecten van de gebouwen. Daarnaast worden bezinning, rust, inspiratie, troost en herdenken genoemd. Een deel gaat vooral voor speciale gelegenheden heen, zoals een huwelijk of begrafenis.

De plekken die meeste Nederlanders wel eens bezoeken zijn: winkels, horeca, natuur, parken en culturele instellingen zoals een theater of bioscoop. Met name horecagelegenheden zijn plek om bekenden te ontmoeten (57% van de Nederlanders bezoekt horeca voor deze reden) en onder de mensen te zijn (38%). Ook culturele instellingen, sportverenigingen en uitgaanslocaties hebben een duidelijke sociale functie. Nederlanders bezoeken winkels (51%), het kantoor (37%) en overheidsgebouwen (24%) daarentegen vooral ‘omdat het moet’.

Rust wordt bewust opgezocht, boosheid nauwelijks

Plekken kunnen gevoelens oproepen. Vreugde wordt het vaakst gelinkt aan een plek, en aan veel verschillende typen plekken. Rust en troost voelt men met name in het eigen huis en in de natuur. Dat geldt ook voor inspiratie, maar men vindt dit ook in musea en culturele instellingen als het theater.

Plekken kunnen ook worden bezocht met het specifieke doel *om een gevoel op te zoeken*. Vooral rust is een gevoel dat bewust wordt opgezocht: 37 procent doet dat ‘vaak’, 44 procent ‘soms’ (samen 81%). Ook vreugde (73%) en verbinding met anderen (58%) zijn gevoelens die door de meesten wel eens worden opgezocht. In veel mindere mate gaan mensen ergens heen om verdriet (20%) of boosheid (8%) te ervaren. Jongeren zoeken vaker dan andere leeftijdsgroepen plekken op om vreugde en rust te voelen. Religieuze Nederlanders bezoeken relatief vaak een plek om inspiratie, troost, rust en verbinding met anderen en met ‘een groter geheel’ op te zoeken.

Slechts een klein deel van de Nederlanders zegt plekken te missen waar zij bepaalde gevoelens kunnen ervaren. Het meest geldt dat nog voor rust (10% mist plekken om rust te ervaren). Jongvolwassenen (18 tot 34 jaar) missen wat vaker dan gemiddeld plekken voor rust. Dat geldt ook voor inwoners van zeer sterke stedelijke gebieden.

Natuur bezocht voor diverse emoties, religieuze gebouwen bieden verbinding en troost

De natuur blijkt een belangrijke plek voor het ervaren van verschillende emoties. Zo zoeken acht op de tien Nederlanders wel eens rust op en dat doen zij meestal in een natuurgebied (78% van hen) of een park (39%). Vreugde zoekt men vooral op in culturele instellingen (49%), horeca (47%) en de natuur (42%). Ook verbinding met anderen is belangrijk voor het bezoeken van horeca (43%) en culturele instellingen (26%). Dit gevoel zoekt men verder bij sportverenigingen en uitgaanslocaties. Religieuze plekken worden vooral bezocht voor verbinding met een groter geheel, troost en verbinding met anderen.

Verenigingen en natuur zorg voor overheid, religieuze gebouwen voor beheerders zelf

Wie volgens Nederlanders zorg moet dragen voor plekken die een publieke functie vervullen, verschilt sterk per type plek. Verenigingen en buurtcentra kijkt men vooral naar de gemeente; natuur is voornamelijk een verantwoordelijkheid van de landelijke overheid. De zorg voor culturele instellingen ziet men als een gedeelde opgave tussen de overheid en beheerders van de instellingen zelf.

De verantwoordelijkheid voor religieuze gebouwen worden eerder bij eigenaren en bezoekers belegd dan bij de overheid. Maar, vooral oudere Nederlanders doen dat. Over het algemeen zien jongere Nederlanders (18-34 jaar) het behoud van religieuze gebouwen als publieke taak, waar dit volgens oudere Nederlanders (50+) juist door de bezoekers, beheerders of eigenaren van deze plekken zou moeten gebeuren. Verschillende kiezersgroepen verschillen eveneens van mening over de kwestie: kiezers van progressieve partijen leggen een relatief grote verantwoordelijkheid bij de eigenaren van kerken, confessionele kiezers en conservatieve kiezers zien juist een relatief grote publieke verantwoordelijkheid.

De eigen gevoelde verantwoordelijkheid van burgers is bij alle voorgelegde typen voorzieningen laag in vergelijking met andere actoren.

Meerderheid voor nieuwe functie van leegstaande religieuze gebouwen

Als gevolg van de ontkerkelijking sluiten veel kerken de deuren of krijgen zij een andere (niet-religieuze) functie. De meeste Nederlanders zijn voorstander van een andere functie voor leegstaande religieuze gebouwen; slechts één op zeven (14%) wil het liefst dat het gebouw wel een religieus gebouw blijft. Dit geldt vaker voor jongeren (19% van 18-34-jarigen) dan 50-plussers (10%). Vooral ombouwen tot woningen, een buurt- of gemeenschapscentrum of plek met culturele functie zijn populaire alternatieven. Aan een niet-religieuze plek voor zingeving is relatief weinig behoefte (12% kiest hiervoor).

Religieuze Nederlanders pleiten er vaker voor dat deze gebouwen een religieuze functie behouden.

Heiligheid vaak religieuze associatie, maar ook 'dierbaar', 'onaantastbaar'

Het woord 'heilig' is voor veel mensen religieus geladen. Maar het heeft ook een bredere, seculiere betekenis: iets wat dierbaar is, of onaantastbaar. Heilige plekken zijn dan ook niet alleen kerken en andere religieuze gebouwen, maar net zo goed begraafplaatsen, herdenkingsplekken, plekken met geschiedenis, de natuur en thuis. Wat een plek heilig maakt, is met name de stilte of rust (volgens 50% van de Nederlanders), geschiedenis (47%) of aard (44%) van een plek, net als de persoonlijke connectie met een plek (39%). Voor circa een derde zit heiligheid vooral in de activiteiten (34%) of schoonheid (34%) van een plek.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

Nederland is de afgelopen anderhalve eeuw in rap tempo ontkerkelijk. In 1889 rekende twee procent van de bevolking zich niet tot een geloofsgemeenschap. Inmiddels is dit opgelopen tot 58 procent.¹ Ook in het afgelopen decennium zet de ontkerkelijking voort. Behoorde in 2015 nog 25 procent van de Nederlanders van 17 jaar en ouder tot een christelijke kerk, in 2024 is dit gedaald naar 19 procent.² Ook het geloof in God of een hogere macht neemt af. Ten gevolge van deze ontwikkeling sluiten veel kerken de deuren of krijgen zij een andere (niet-religieuze) functie. Eén op de vier kerkgebouwen heeft nu geen kerkelijke functie meer.³

Met het verdwijnen van kerkelijke kaders moeten Nederlanders sociale verbinding op nieuwe manieren vormgeven. De laatste editie van het onderzoek *God in Nederland* (2024) laat zien dat ontkerkelijking niet uitmond in louter individualisme: de meeste Nederlanders voelen zich voldoende verbonden met anderen en kunnen terugvallen op hun netwerk. Met name sportclubs functioneren als belangrijke (niet-religieuze) ontmoetingsplaatsen.

Religie is tegelijkertijd niet uit het publieke en sociale leven verdwenen. Ook kerken zijn voor een deel van de bevolking nog steeds belangrijke sociale ontmoetingsplaatsen. Ook op meer abstracte wijze dragen kerken bij aan sociale cohesie, zo concludeert men in *God in Nederland*: tussen 2015 en 2024 groeide het aandeel dat religie belangrijk vindt voor het behoud van normen en waarden en de Nederlandse identiteit weer, na een eerdere daling in het voorgaande decennium. Meer Nederlanders, ook niet-kerkelijken, vinden het géén goede zaak als de kerken zouden verdwijnen. Maar, in brede zin lijkt religie en zingeving te verschuiven van vaste, institutionele kaders naar een meer pluriform en vaak persoonlijk landschap.

Tegen deze achtergrond rijzen vragen op over de rol die religieus erfgoed vervult in de hedendaagse samenleving. In dit onderzoek verleggen we het analytisch zwaartepunt naar de beleving van plekken in de fysieke leefomgeving. Enerzijds is de vraag welke plekken in de hedendaagse leefomgeving de functies vervullen die voorheen in hoge mate aan kerken en geloofsgemeenschappen verbonden waren. Anderzijds roept ontkerkelijking de vraag op welke sociale en emotionele functies religieus erfgoed in de hedendaagse samenleving vervullen, en wie zich nog betrokken voelt bij deze plekken. Het is belangrijk om te begrijpen hoe Nederlanders hun directe omgeving ervaren en welke plekken van bijzondere betekenis zijn en voor verbinding zorgen in hun leven.

Doelstelling en onderzoeksvragen

Het doel van het onderzoek is om inzicht te krijgen in hoe Nederlanders hun directe leefomgeving beleven en in hoeverre zij daarin plekken herkennen die voor hen een bijzondere, mogelijk heilige betekenis dragen.

Hoe beleven Nederlanders hun directe leefomgeving en welke rol spelen religieuze en niet-religieuze plekken in het vervullen van emotionele, spirituele en sociale behoeften?

Uit de doelstelling zijn de volgende deelvragen af te leiden:

¹ [Kerkelijke gezindten langs de meetlat, 1849–2023 | CBS](#)

² [Onderzoek God in Nederland 2024.pdf](#)

³ [Kerken Tellen | Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed](#)

- Op welke plekken komt men vaak?
- Welke gevoelens roepen deze plekken op? Welke plekken zijn van bijzondere betekenis?
- Mist men plekken om aan bepaalde emotionele behoeften te voldoen?
- Bezoekt men nog wel eens religieuze gebouwen? En in het bijzonder kerkgebouwen?
- Welke toekomst ziet men voor kerkgebouwen?
- Wat verstaat men onder het “heilige”? Of speelt deze term geen rol meer in de huidige samenleving?

1.2 Uitvoering van het onderzoek

Enquête

Het onderzoek is uitgevoerd door middel van een online enquête onder Nederlanders (18+). De enquête werd uitgevoerd in het I&O Research Panel. Respondenten konden de vragenlijst invullen van vrijdag 21 november tot en met dinsdag 2 december 2025. Na ongeveer een week ontving een deel van de respondenten die de vragenlijst nog niet hadden ingevuld, een herinnering om dat alsnog te doen.

Respons en weging

In totaal werkten 1.517 Nederlanders mee aan het onderzoek. Dat is een respons van 51 procent, in lijn met de respons die doorgaans in het I&O Research Panel gerealiseerd wordt. De onderzoeksresultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, regio, opleidingsniveau en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in oktober 2025. De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard (CBS). Hiermee is de steekproef representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse inwoners (18+), voor wat betreft deze achtergrondkenmerken.

Nauwkeurigheid van de uitkomsten

Bij onderzoek is er sprake van een betrouwbaarheidsinterval en onnauwkeurigheidsmarges. In dit onderzoek gaan we uit van een betrouwbaarheid van 95 procent. Bij een steekproef van circa $n=1.300$ en een uitkomst van 50 procent is er sprake van een foutmarge van plus of min 3 procent. Indien de percentages niet optellen tot 100 procent, is dit het gevolg van afrondingsverschillen.

1.3 Leeswijzer

Vergelijkingen

Waar mogelijk, lichten we de uitkomsten van het onderzoek uit voor verschillende groepen, zoals leeftijdsgroepen, opleidingsniveaus en religiositeit. Bij uitkomsten over subgroepen zijn er minder waarnemingen dan in de totale steekproef, daarom zijn er grotere foutmarges van toepassing. Zo is bij de verschillende opleidingsgroepen een foutmarge van circa 5 procent van toepassing. Verschillen tussen groepen benoemen we alleen als deze statistisch significant en inhoudelijk relevant zijn. Ze worden weergegeven in de **groene kaders**.

Terminologie

Over de classificatie 'hoger en lager opgeleid' is al enige tijd discussie. Uit praktische overwegingen gebruikt Ipsos I&O de termen wel. Belangrijkste reden is dat er (nog) geen goed alternatief is: de vaak gebruikte alternatieve indeling in 'theoretisch en praktisch opgeleiden' dekt de lading niet en kan leiden tot verwarring. Het hbo bijvoorbeeld geldt als hoger onderwijs, maar is praktijkgericht. Ipsos I&O hanteert de definities van het CBS. Laagopgeleiden hebben alleen basisonderwijs, vmbo of de eerste drie jaar havo/vwo. Onder 'middelbaar' vallen mensen die alleen havo of vwo hebben of een mbo-opleiding. Hoger opgeleiden hebben een hbo of universitair onderwijs afgerond.

2 Plekken, functies en gevoelens

2.1 Bezoeken van plekken

Eén op drie bezoekt wel eens religieuze plek

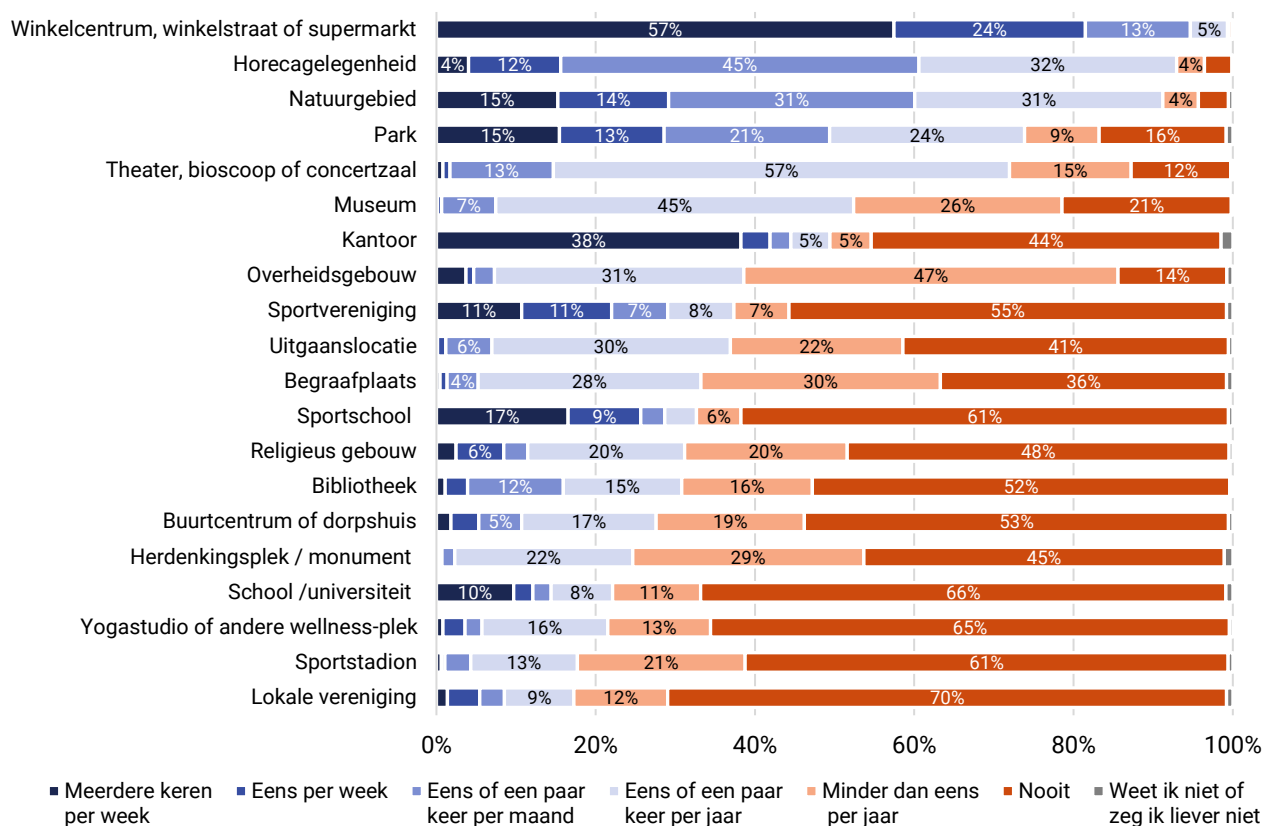
Eerst brengen we in kaart welke plekken Nederlanders regelmatig en minder regelmatig bezoeken.

De meerderheid van de Nederlanders komt minstens eens per jaar in een winkel (-straat, -centrum, supermarkt), horecagelegenheid, natuurgebied, park, theater, bioscoop of concertzaal en museum. Winkels worden gemiddeld het vaakst bezocht: 57 procent van alle Nederlanders komt hier meerdere keren per week.

Als men op kantoor komt (49% van allen), doet men dat in bijna acht van de tien gevallen meerdere keren per week. Ook de sportschool en universiteit worden, áls ze worden aangedaan, relatief vaak bezocht. Het theater, de bioscoop of concertzaal, musea, overheidsgebouwen, uitgaansgelegenheden, begraafplaatsen, herdenkingsplekken en monumenten, yogastudio's en wellnessplekken en sportstadions worden juist eerder maximaal een paar keer per jaar bezocht.

Een derde van de Nederlanders (31%) bezoekt ten minste eens per jaar een religieuze plek. Twee procent doet dat meermaals per week, 6 procent wekelijks, 3 procent maandelijks en 20 procent een (paar) keer per jaar.

Figuur 2.1: Hieronder staat een aantal plekken. Kunt u voor iedere plek aangeven hoe vaak u deze plekken bezoekt? Basis: allen (n = 1.517). Sommige labels zijn ingekort; voor volledige antwoordopties, zie tabel 2.1.

Een op de drie Nederlanders (31%) bezoekt minstens eens per jaar een religieus gebouw. Onder verschillende leeftijdsgroepen komt dit ongeveer even vaak voor, al geldt dit iets minder vaak voor jongvolwassenen (28% van de 18-34-jarigen bezoekt jaarlijks een religieus gebouw) dan voor ouderen (33%). Ook hoogopgeleiden bezoeken vaker wel eens een religieus gebouw (35%) dan laagopgeleiden (26%). Datzelfde geldt voor centrumrechtse kiezers (39%), vergeleken met links-progressieve en rechts-conservatieve Nederlanders.

Religieuze Nederlanders bezoeken uiteraard vaker religieuze gebouwen van niet-religieuzen. Desalniettemin is het opvallend dat een kwart (25%) van de Nederlanders die zichzelf tot een religie rekenen nooit een religieus gebouw bezoekt. Voor protestanten geldt dit in mindere mate (15%) dan voor katholieken (23%) en andere religieuze groepen.⁴ De meerderheid (62%) van de niet-religieuze Nederlanders bezoekt nooit een religieus gebouw.

⁴ De steekproef bevat onvoldoende moslims, joden, hindoes en boeddhisten om uitspraken te doen over deze specifieke groepen.

2.2 Sociale functies van plekken

Horeca belangrijk voor sociale functie; 7 tot 9 procent sociaal contact op religieuze plekken

Er zijn verschillende functies die plekken kunnen vervullen. We vroegen naar drie functies: *plekken bezoeken omdat het moet, om bekenden te ontmoeten, en om onder de mensen te zijn*. Respondenten kregen als antwoordmogelijkheden de plekken voorgelegd die zij minstens één keer per jaar bezoeken. Dit is getoond in tabel 2.1 (volgende pagina).

Kantoren (76% van degenen die minimaal jaarlijks een kantoor bezoeken, doet dit omdat het moet), overheidsgebouwen (62%), winkelcentra (52%) en scholen/universiteiten (55%) bezoekt men meestal uit verplichting.

Horecagelegenheden hebben duidelijk een sociale functie. Zes op tien (61%) horecabezoekers doen dit om bekenden te ontmoeten, dat geldt ook voor uitgaanslocaties (65%). Ook verenigingen, zowel sportverenigingen als lokale verenigingen, hebben een sociale functie. Al deze plekken scoren ook relatief hoog als het gaat om *onder de mensen te zijn*. De helft (51%) van de mensen die uitgaanslocaties bezoeken doen dit deels met deze reden.

Jongere Nederlanders (18-34 jaar) gaan relatief vaak naar horeca, uitgaanslocaties, culturele instellingen, sportverenigingen, de sportschool, school en natuurgebieden om bekenden te ontmoeten en/of onder de mensen te zijn. Ouderen (65+) gaan hiervoor juist relatief vaak naar het buurthuis of buurtcentrum. Ze geven ook vaker aan naar 'geen van de voorgelegde plekken' te gaan om bekenden te ontmoeten.

Zowel jongeren (tot 34 jaar) als 65-plussers gaan relatief vaak naar winkels om bekenden te ontmoeten, Nederlanders tussen de 35 en 64 jaar doen dat minder vaak. 65-plussers gaan ook vaker dan andere leeftijdsgroepen naar een winkel(straat) om 'onder de mensen te zijn'.

Hoogopgeleiden geven bij veel plekken aan hier vaker heen te gaan voor hun sociale functie. Winkels zijn de uitzondering; daar gaan laag- en middelbaar opgeleiden relatief vaak heen om bekenden te ontmoeten. Laagopgeleiden gaan ook wat vaker dan gemiddeld naar het buurthuis om onder de mensen te zijn.

Mannen zoeken vaker een sportvereniging op, vrouwen gaan vooral vaker dan mannen naar horeca voor de sociale functie. Ook gaan vrouwen vaker naar winkels om onder de mensen te zijn.

Voor religieuze Nederlanders hebben religieuze gebouwen ook een duidelijk sociale functie.

Tabel 2.1: Er zijn verschillende redenen om naar bepaalde plekken te gaan. Kunt u aangeven welke plekken u bezoekt...

Laatste drie kolommen gepercenteerd op groep die plek minstens eens per jaar bezoekt. Groen = minstens 50 procent. Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: allen (n = 1.517).

Plek	% dat plek min. 1x per jaar bezoekt	...omdat het moet?	...om bekenden te ontmoeten?	...om onder de mensen te zijn?
Winkelcentrum, winkelstraat of supermarkt	99%	52%	12%	23%
Horecagelegenheid (café of restaurant)	93%	3%	61%	41%
Natuurgebied (buiten de bebouwde omgeving)	91%	4%	16%	7%
Park (in de bebouwde omgeving)	74%	4%	16%	12%
Theater, bioscoop of concertzaal	72%	3%	33%	24%
Museum	52%	2%	13%	13%
Kantoor	49%	76%	20%	27%
Overheidsgebouw (rechtbank, gemeentehuis)	39%	62%	3%	3%
Sportvereniging	37%	11%	51%	43%
Uitgaanslocatie (club, discotheek, festival)	37%	0%	65%	51%
Begraafplaats	33%	15%	3%	3%
Sportschool	33%	18%	24%	30%
Religieus gebouw*	31%	10%	29%	23%
Bibliotheek	31%	10%	6%	16%
Buurtcentrum of dorps huis	28%	14%	36%	32%
Herdenkingsplek / monument	25%	0%	4%	4%
School/universiteit	22%	55%	18%	18%
Yogastudio of andere wellness-plek	22%	5%	14%	14%
Sportstadion	18%	0%	33%	28%
Lokale vereniging**	17%	12%	53%	41%
Een andere plek	*	3%	2%	2%
Geen van deze plekken	*	16%	20%	33%
Weet ik niet	*	1%	1%	3%

*Volledige antwoordoptie: "Religieus gebouw (kerk, moskee, kapel, klooster, synagoge of anders)"

**Volledige antwoordoptie: "Lokale vereniging (zoals een muziek- of carnavalsvereniging)"

2.3 Emotionele functies van plekken

Religieuze plekken roepen vooral rust en troost op

We vroegen respondenten welke gevoelens de plekken die zij wel eens bezoeken bij hen oproepen (tabel 2.2, volgende pagina).

Vreugde is de emotie die het vaakst wordt gelinkt aan een plek. Voor de meerderheid van de Nederlanders roepen natuurgebieden, horeca, het theater, de bioscoop of concertzaal vreugde op – en voor driekwart (73%) geldt dat ook voor het eigen huis.

Met name het eigen huis, begraafplaatsen, religieuze gebouwen en natuur roepen een gevoel van **rust** op. Dat geldt in mindere mate ook voor parken.

Troost vindt men vooral in eigen huis en in de natuur. Een begraafplaats is ook een plek voor **verdriet**, zegt een kwart. Ook herdenkingsplekken en monumenten roepen relatief vaak gevoelens van verdriet op.

Inspiratie wordt vooral gevoeld in de natuur, eigen huis, theater, bibliotheek, bioscoop en concertzaal, en het museum.

Boosheid wordt door weinig plekken opgeroepen: 77 procent zegt dat geen van de plekken waar zij wel eens komen dit gevoel oproept.

Religieuze plekken roepen vooral rust en troost op.

Tabel 2.2: Hieronder ziet u verschillende plekken waar u wel eens komt. Welke plekken roepen of welke plek roept een gevoel van ... bij u op?

Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: allen (n = 1.517). Groen = 50 procent of meer.

	% dat plek min. 1x per jaar bezoekt	Vreugde	Rust	Troost	Inspiratie	Verdriet	Boosheid
Winkelcentrum, winkelstraat of supermarkt	99%	20%	2%	2%	11%	3%	5%
Horecagelegenheid (café of restaurant)	93%	60%	6%	3%	8%	1%	1%
Natuurgebied (buiten de bebouwde omgeving)	91%	68%	79%	33%	44%	3%	1%
Park (in de bebouwde omgeving)	74%	47%	57%	15%	24%	3%	1%
Theater, bioscoop of concertzaal	72%	72%	13%	8%	44%	3%	1%
Museum	52%	50%	37%	8%	62%	2%	2%
Kantoor	49%	10%	0%	0%	14%	4%	4%
Overheidsgebouw (rechtbank, gemeentehuis)	39%	3%	3%	0%	3%	3%	8%
Sportvereniging	37%	54%	8%	3%	14%	0%	0%
Uitgaanslocatie (club, discotheek, festival)	37%	68%	3%	3%	11%	3%	3%
Begraafplaats	33%	3%	45%	52%	6%	79%	3%
Sportschool	33%	36%	9%	3%	18%	0%	0%
Religieus gebouw (kerk, moskee, kapel, klooster, synagoge of anders)	31%	35%	55%	55%	29%	26%	3%
Bibliotheek	31%	35%	45%	3%	48%	0%	0%
Buurtcentrum of dorpshuis	28%	21%	4%	4%	11%	0%	0%
Herdenkingsplek/Monument	25%	4%	32%	36%	12%	52%	8%
School/universiteit	22%	18%	0%	0%	32%	5%	5%
Yogastudio of andere wellness-plek	22%	45%	55%	14%	18%	0%	0%
Sportstadion	18%	56%	6%	0%	11%	0%	0%
Lokale vereniging (zoals een muziek- of carnavalsvereniging)	17%	53%	6%	6%	24%	0%	0%
Mijn eigen huis	*	73%	81%	50%	33%	4%	2%
Een andere plek	*	3%	1%	2%	2%	3%	2%
Geen van deze plekken	*	3%	1%	19%	15%	48%	77%
Weet ik niet	*	1%	1%	7%	6%	6%	6%

*Niet van toepassing.

2.4 Opzoeken van gevoelens

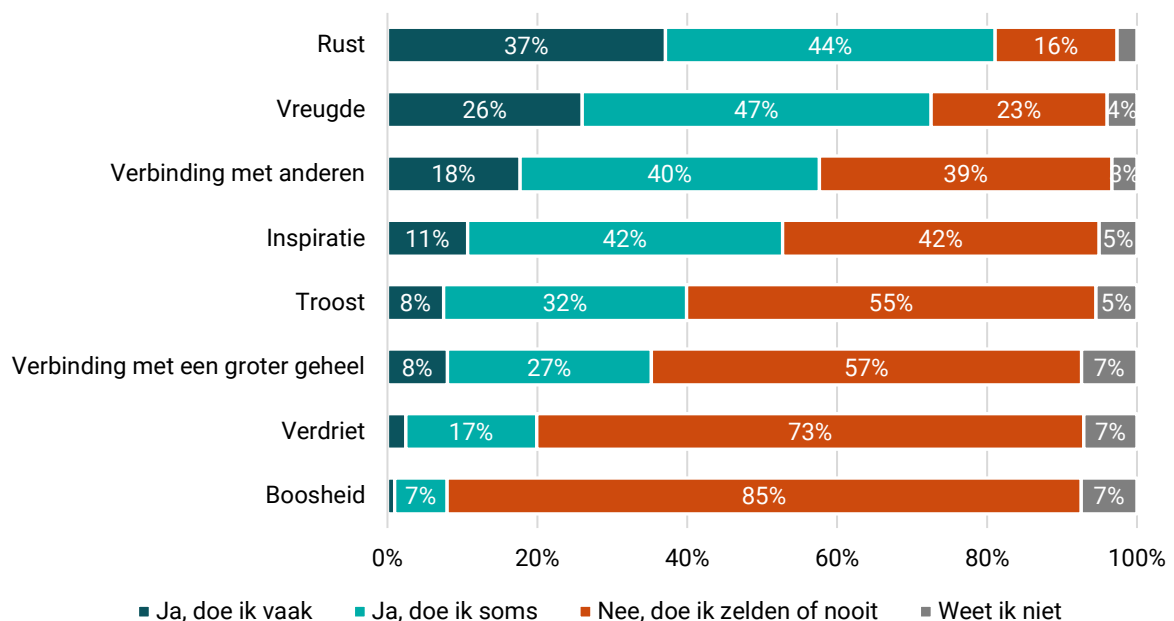
Rust vaak opgezocht; boosheid nauwelijks

We vroegen vervolgens of men wel eens plekken bezoekt met het specifieke doel om een bepaald gevoel op te zoeken. **Rust** is het gevoel dat het meest bewust wordt opgezocht: 37 procent doet dat 'vaak', 44 procent 'soms'. Ook **vreugde** en **verbinding** met anderen zijn gevoelens die door de meesten wel eens worden opgezocht.

Verdriet en **boosheid** worden minder opgezocht. Eén op vijf (20%) bezoekt wel eens een plek om verdriet op te zoeken, ongeveer één op twaalf (8%) doet dat om boosheid te ervaren.

Figuur 2.2: Hieronder ziet u weer een aantal gevoelens. Kunt u voor elk van deze aangeven of u wel eens een plek bezoekt specifiek om dit gevoel op te zoeken?

Basis: allen (n = 1.517).

Met name Nederlanders tussen de 34-49 jaar (42%) en tussen de 49-64 jaar (46%) geven aan dat zij zelden of nooit plekken bezoeken om verbinding met anderen te ervaren. Jongeren zoeken vaker dan andere leeftijdsgroepen plekken op om vreugde en rust te voelen.

Hoger opgeleiden zijn vaker dan laag- en middelbaar opgeleiden op zoek naar verbinding met anderen, vreugde, rust en inspiratie. Ze geven juist minder vaak aan een plek te bezoeken om verdriet of boosheid te ervaren.

Daarnaast bezoeken mannen minder vaak dan vrouwen een plek op zoek naar verbinding met anderen, vreugde, rust en verdriet. Bij 'troost' is het verschil opvallend groot: 63 procent van de mannen zegt dit zelden of nooit op te zoeken op een plek, tegenover 47 procent van de vrouwen.

Religieuze Nederlanders bezoeken relatief vaak een plek om inspiratie, troost, rust en verbinding met anderen en met 'een groter geheel' op te zoeken.

Inwoners van zeer sterk stedelijke gebieden bezoeken vaker een plek om vreugde te ervaren (29% doet dit vaak) dan inwoners van niet stedelijke gebieden (18%). Ook zoeken inwoners van zeer sterk stedelijke gebieden vaker de rust op dan inwoners van niet -stedelijke gebieden (39 om 31%).

Natuur voor verschillende gevoelens belangrijk; religieuze plekken vooral voor verbinding en troost

Nederlanders die wel eens naar een plek gaan om een bepaald gevoel te ervaren, vroegen we welke plekken zij hiervoor bezoeken (tabel 2.3 op de volgende pagina).

Opvallend is dat de natuur een belangrijke plek is voor verschillende emoties. Zo zoeken acht op de tien Nederlanders wel eens **rust** op en dat doen zij meestal in een natuurgebied (78% van hen) of een park (39%). Maar ook voor **inspiratie** (47%), **troost** (44%), **verbinding met een groter geheel** (37%) en **boosheid** (17%) is natuur meest genoemde plek om te bezoeken.

Vreugde zoekt men vooral op in culturele instellingen (49%), horeca (47%) en de natuur (42%). Ook **verbinding met anderen** is belangrijk voor het bezoeken van horeca (43%) en culturele instellingen (26%). Dit gevoel zoekt men in vergelijkbare mate ook bij sportverenigingen, uitganglocaties en religieuze gebouwen.

Religieuze plekken worden vooral bezocht voor verbinding met een groter geheel, troost en verbinding met anderen.

Nederlanders van 65 jaar en ouder gaan voor **rust** vaker naar een religieus gebouw (19%) dan degenen tussen de 18 en 34 jaar (10%) en de 35 en 49 jaar (7%). Ook bezoeken ze hiervoor relatief vaak een begraafplaats. De leeftijdsgroep 18 tot 49 jaar zoekt voor rust vaker een park op, een yogastudio of andere wellness-plek. Vrouwen bezoeken vaker dan mannen een yogastudio of andere wellness-plek om rust te ervaren. Mannen gaan juist vaker naar een herdenkingsplek of monument.

Verbinding met anderen zoekt bijna de helft van Nederlanders tussen de 18 en 34 jaar op uitgaanslocaties (45% van degenen die dit gevoel zoeken). Naarmate men ouder wordt, neemt dat percentage af. Ook de sportvereniging of het sportstadion fungeert voor jongere Nederlanders als plek van verbinding. Logischerwijs is kantoor voor mensen in de arbeidsgerechtigde leeftijd een plek voor de verbinding met anderen, in tegenstelling tot Nederlanders boven de 64. Mannen zoeken vaker verbinding bij een lokale vereniging of in het sportstadion dan vrouwen. Vrouwen bezoeken hiervoor onder andere vaker het theater, bioscoop of concertzaal of de sportschool.

Voor het ervaren van **vreugde** bezoeken jongeren (18 tot 34 jaar) relatief vaak een uitgaanslocatie of winkelcentrum. Ouderen gaan daarvoor vaker naar een buurtcentrum of buurthuis. Mannen verkiezen een sportvereniging of sportstadion om vreugde te voelen, vrouwen gaan juist liever naar bijvoorbeeld het theater, de bioscoop of concertzaal, een natuurgebied of horecagelegenheid.

Tabel 2.3: U geeft aan dat u wel eens een plek bezoekt om <gevoel> op te zoeken. Welke plek of plekken bezoekt u hiervoor?

Basis: bezoekt wel eens een plek om een bepaald gevoel op te zoeken (n in tabel).

Groen = meest gekozen plek(ken) per gevoel

	Rust	Vreugde	Verbin- ding met anderen	Inspiratie	Troost	Verbin- ding met een groter geheel	Verdriet	Boosheid
<i>Zoekt gevoel op</i>	81%	73%	58%	53%	40%	35%	20%	8%
Winkelcentrum, winkelstraat of supermarkt	1%	15%	12%	18%	3%	6%	1%	0%
Horecagelegenheid (café of restaurant)	1%	47%	43%	8%	5%	10%	1%	2%
Natuurgebied (buiten de bebouwde omgeving)	78%	42%	10%	47%	44%	37%	29%	17%
Park (in de bebouwde omgeving)	39%	19%	9%	21%	18%	12%	12%	9%
Theater, bioscoop of concertzaal	4%	49%	26%	34%	7%	21%	4%	5%
Museum	12%	16%	8%	37%	5%	14%	6%	3%
Kantoor	0%	3%	13%	8%	1%	5%	0%	3%
Overheidsgebouw (rechtbank, gemeentehuis)	0%	0%	1%	1%	0%	1%	0%	3%
Sportvereniging	2%	16%	23%	4%	2%	11%	1%	1%
Uitgaanslocatie (club, discotheek, festival)	0%	26%	25%	5%	1%	9%	0%	2%
Begraafplaats	9%	0%	1%	2%	27%	7%	41%	7%
Sportschool	3%	10%	12%	5%	2%	4%	0%	3%
Religieus gebouw (kerk, moskee, kapel, klooster, synagoge of anders)	12%	10%	18%	12%	26%	31%	14%	8%
Bibliotheek	8%	5%	5%	16%	2%	3%	1%	0%
Buurtcentrum of dorpshuis	1%	6%	12%	4%	1%	6%	1%	2%
Herdenkingsplek/Monument	5%	0%	3%	2%	11%	7%	16%	10%
School/universiteit	0%	2%	6%	6%	0%	3%	0%	0%
Yogastudio of andere wellness-plek	11%	6%	5%	3%	3%	4%	1%	0%
Sportstadion	0%	10%	9%	1%	0%	7%	0%	5%
Lokale vereniging (zoals een muziek- of carnavalsvereniging)	1%	8%	12%	5%	1%	7%	1%	1%
Een andere plek	11%	6%	5%	5%	9%	3%	5%	5%
Geen van deze plekken	3%	2%	4%	4%	7%	3%	14%	32%
Weet ik niet	1%	1%	3%	3%	3%	2%	6%	19%
<i>n =</i>	1216	1087	900	817	622	569	307	101

2.5 Voldoende of onvoldoende plekken

Meeste Nederlanders hebben voldoende plekken om gevoelens te ervaren

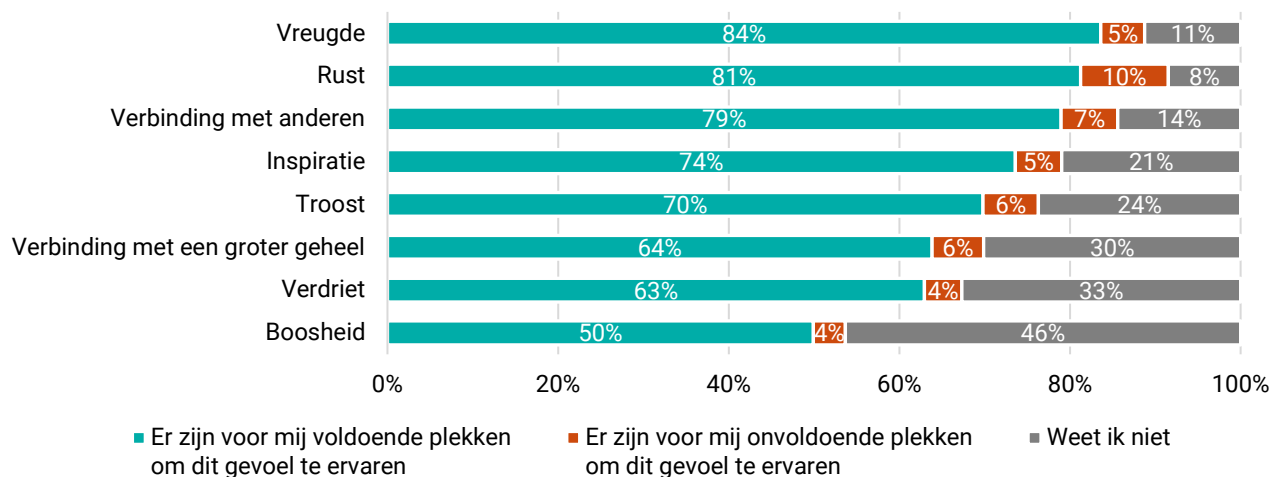
Voor alle gevoelens geldt dat een klein deel van de Nederlanders zegt dat zij plekken missen waar zij deze gevoelens kunnen ervaren. Maar het aandeel dat duidelijk zegt *voldoende* plekken te hebben, verschilt wel sterk per gevoel.

Voor het voelen van vreugde (84%), rust (81%), verbinding met anderen (79%) en inspiratie (74%) zeggen ten minste zeven op de tien Nederlanders voldoende plekken te hebben. Voor het ervaren van verbinding met het grotere geheel (64%) en verdriet (63%) heeft bijna twee derde voldoende plekken. Het minst geldt dit voor boosheid (50%). Hier is met name het aandeel ‘weet ik niet’ flink hoger, slechts 4 procent zegt expliciet plekken voor boosheid te missen.

Eén op de tien zegt onvoldoende plekken te hebben voor rust.

Figuur 2.3: Zijn er voor u voldoende of onvoldoende plekken om onderstaande gevoelens te ervaren?

Basis: allen (n = 1.517).

Nederlanders boven de 64 jaar hebben meer ruimte om rust te ervaren dan jongvolwassenen: 88 procent van hen zegt hier voldoende plekken voor te hebben, tegenover 75 procent van de 18 tot 34-jarigen en 80 procent van de 35 tot 49-jarigen. Veertien procent van de jongvolwassenen heeft onvoldoende plekken om tot rust te komen. Dat is iets meer dan gemiddeld.

Voor de meeste emoties geldt dat hoogopgeleiden vaker dan laag- en middelbaar opgeleiden zeggen daar voldoende plekken voor te hebben. Laag- en middelbaar opgeleiden geven vaker aan dit niet te weten.

Religieuze Nederlanders geven iets vaker dan niet-religieuze Nederlanders aan onvoldoende plekken te hebben om vreugde te ervaren (7% tegenover 4%). Inwoners van weinig stedelijke (85%) en niet stedelijke gebieden (84%) hebben vaker voldoende plekken om ‘rust’ te ervaren dan inwoners van zeer sterk stedelijke gebieden (76%). Dat geldt ook voor de emotie ‘verdriet’ (57% van de zeer sterk stedelijke inwoners tegenover 70% van de inwoners van niet stedelijke gebieden).

2.6 Gemiste plekken

Weinig groen, betaalbaarheid, gebrek aan rust zorgen voor gemis

Respondenten die aangaven onvoldoende plekken te hebben waar zij een bepaald gevoel kunnen ervaren, vroegen we uit te leggen waarom zij dit als onvoldoende ervaren, en wat voor soort plekken zij missen.

Onderstaande tabel geeft per gevoel een overzicht van de strekking van de meest gegeven antwoorden. Hier staan ook een aantal illustrerende citaten.

Tabel 2.4: U geeft aan dat er in uw leven onvoldoende plekken zijn om <emotie> te ervaren. Kunt u uitleggen waarom? Wat voor een soort plek mist u?

Basis: heeft onvoldoende plekken om een gevoel te ervaren.

Gevoel	% dat onvoldoende plekken heeft dit gevoel te ervaren	Waarom? Welke plekken worden gemist?
Vreugde	5%	<ul style="list-style-type: none"> Mist gratis of betaalbare plek Mist natuur Mist culturele instellingen Is door persoonlijke omstandigheden niet in staat vreugde te ervaren Is door fysieke of mentale gesteldheid niet in staat plekken die vreugde bieden te bezoeken <p> <i>“Als invalide is het vaak moeilijk plekken te bereiken of zijn ze slecht toegankelijk. Helaas in 2025 nog steeds aan de orde van de dag.”</i> <i>“Voor mij persoonlijk is het ontzettend moeilijk om iets van vreugde te ervaren”</i> <i>“Alles kost geld. Denk aan bioscoop of iets doen.”</i> <i>“Er is té weinig échte ongerepte of rustige natuur waar je even alleen kan zijn of de échte natuur kan bewonderen</i> <i>“Ik vind de meeste plekken te saai te kleurloos om vreugde te voelen.</i> <i>“In een dorp zijn minder mogelijkheden van creatieve clubs, verenigingen, hobby-clubs e.d.</i> <i>“Weinig te doen voor jonge gezinnen of mensen van middelbare leeftijd.</i> <i>Vergrijsde omgeving</i> </p>
Rust	10%	<ul style="list-style-type: none"> Mist (rustige en goed bereikbare) natuur Mist plek met stilte / geen prikkels Er is te veel drukte en haast in de samenleving <p> <i>“De natuurgebieden staan onder druk, het is ook hier vaak druk.”</i> <i>“Alles is tegenwoordig zo gehaast. Zelfs thuis is het soms moeilijk tot rust komen.”</i> <i>“Er lijkt overal altijd herrie te zijn.”</i> <i>“De slechte toestand van de natuur(gebieden), parkjes e.d.”</i> <i>“Een plek waar je ook echt even rust hebt. Dus geen snelweg, geen/weinig mensen, en wel natuurgeluiden.”</i> <i>“Het is overal steeds drukker en voller. Steeds minder mogelijkheden om daaraan te ontsnappen.”</i> <i>“Ik ben extreem prikkelgevoelig. Dat is heel lastig in deze hectische maatschappij.”</i> <i>“Ik woon in Amsterdam en daar is helaas heel weinig rust.”</i> </p>
Verbinding met anderen	7%	<ul style="list-style-type: none"> Mist een plek om mensen lokaal en laagdrempelig te ontmoeten, zoals een buurthuis, buurtcentrum of park met ontmoetingsplekken Mist een plek om in contact te komen met gelijkgestemden Plekken die er zijn, zijn niet inclusief of toegankelijk genoeg (bijvoorbeeld omdat ze betaald zijn) ‘Ligt aan mezelf, niet aan de plek’ <p> <i>“Laagdrempelige plek in de buurt waar ik anderen (kort) kan ontmoeten of bijv. eten”</i> <i>“Een plek waar ik echt mezelf kan zijn zonder oordeel”</i> <i>“Denk dat het geen plek is, maar iets in mij zelf. En dat begrijpen anderen niet altijd”</i> <i>“Een echt gezellig buurtpark of park waar mensen van alle leeftijden (ongedwongen) samen komen en samen kunnen zijn. Kijk naar plekken in</i> </p>

		<p><i>Spanje of Central park in New York, van schaaktafels tot hardlooproutes tot speelplekken voor kinderen en meerdere bankjes bij of naast elkaar. Een 'sense of community' die ontbreekt in onze lege of enkel voor kinderen ingerichte parken en ontmoetingspleinen</i></p> <p><i>"Ik weet eigenlijk gewoon niet waar ik verbinding met anderen moet opzoeken"</i></p> <p><i>"Sociale gelegenheden waar leeftijdsgenoten wonen. Veel vergrijzing in deze regio."</i></p>
Inspiratie	5%	<ul style="list-style-type: none"> • Mist een plek voor creatieve activiteiten • Mist een rustige omgeving • Mist musea en/of culturele evenementen <p><i>"Ik woon in Zeeland. Daar is niet zo heel veel qua kunst en cultuur. Evenementen zijn vaak nogal eendimensionaal en commercieel gericht"</i></p> <p><i>"Een plek om mijn creativiteit te uiten."</i></p> <p><i>"Die zijn er niet in mijn directe omgeving. Ik mis een plek waar verschillende creatieve mogelijkheden zijn, zoals bijv naaien, handwerken enz."</i></p> <p><i>"De hoeveelheid plekken waar ik mijn muzikale inspiratie bij kan werken worden te duur. Helaas is het amateur muziek ook bijna wegbezuinigd."</i></p> <p><i>"In mijn regio en woonplaats Weert is weinig te doen. Voor inspiratie zou ik naar Maastricht moeten gaan of Amsterdam of Parijs."</i></p> <p><i>"Soms merk ik dat onze woonplek weinig faciliteiten in de buurt geopend heeft voor inspiratie en dat levensfase met een kind sowieso minder ruimte biedt in een week om specifiek inspiratie op te zoeken."</i></p>
Troost	6%	<ul style="list-style-type: none"> • Mist een sociaal netwerk of steun vanuit sociale omgeving • 'Gaat meer om de mensen dan om de plek' • Mist ruimte of rust om troost te ervaren • Mist natuur • Mist praat- of lotgenotengroepen • Weet niet wat voor plek passend zou zijn voor troost <p><i>"Moeilijk vorm te geven."</i></p> <p><i>"Het is meer dat er weinig tot geen mensen zijn waar ik troost kan vinden."</i></p> <p><i>"Ik woon midden in de binnenstad, hier is vrijwel geen natuur te vinden, dat mis ik."</i></p>
Verbinding met een groter geheel	6%	<ul style="list-style-type: none"> • Mist natuur • Mist een religieuze of spirituele plek • Mist een plek om zich met 'de samenleving' verbonden te voelen • Mist niet een plek, maar de gelegenheid om dit gevoel te ervaren • Geeft aan niet te weten wat te missen <p><i>"Ik ben niet meer religieus. Voel die verbinding niet meer met anderen."</i></p> <p><i>"Ik mis grote natuurgebieden in de buurt. Het zou fijn zijn om een groot bos in de buurt te hebben waar je urenlang doorheen kan wandelen om je hoofd leeg te maken."</i></p> <p><i>"Deze maatschappij is individualistisch, dus er is geen groter geheel om te verbinden. Sport en evenementen zijn meer voor het eigen genot, dan voor een groter geheel."</i></p> <p><i>"De kerk is allang dicht."</i></p> <p><i>"Het is bijna overal ieder voor zich. Enige belang is eigen belang. De maatschappij is niet hierop gericht."</i></p> <p><i>"Ik mis grote natuurgebieden in de buurt. Het zou fijn zijn om een groot bos in de buurt te hebben waar je urenlang doorheen kan wandelen om je hoofd leeg te maken."</i></p>
Verdriet	4%	<ul style="list-style-type: none"> • Geen andere plek voor dan thuis • Mist een rustige of stille plek • Mist gelegenheid om verdriet te ervaren <p><i>"Ik mis niet zozeer een bepaalde plek. Misschien is mijn antwoord niet dekkend voor de vraag. In mijn ogen zijn er te weinig plekken om verdriet te ervaren, omdat de rust ontbreekt. Daarom ontbreekt ook de gelegenheid om verdriet te ervaren."</i></p> <p><i>"Ik weet niet goed hoe je dit in openbare plekken uit."</i></p> <p><i>"Gewoon een stilte omgeving is er bijna niet."</i></p>
Boosheid	4%	<ul style="list-style-type: none"> • Ervaart weinig tot geen boosheid of heeft geen behoefte deze te uiten • Mist plek waar uiten van boosheid niet negatief wordt beoordeeld • Weet niet wat voor plek passend zou zijn voor boosheid

		<p><i>“Om je goed en gericht af te reageren. Boosheid wordt vaak negatief bestempeld.”</i></p> <p><i>“Soms heb je behoefte om je boosheid te uiten. Anders dan binnen het gezin kan dat nu niet. Hoewel ik ook niet zou weten waar dat dan zou moeten/kunnen.”</i></p> <p><i>“Ik ervaar weinig boosheid eigenlijk...er verwerk dat liever zelf.”</i></p>
--	--	--

3 Zorg voor plekken

3.1 Verantwoordelijkheid

Verenigingen zijn zorg van de overheid; religieuze plekken gemeenschappelijke verantwoordelijkheid

Wie moet er zorg dragen voor openbare plekken die mensen bezoeken? We vroegen respondenten voor verschillende typen plekken 100 punten te verdelen over verschillende actoren: hoe meer punten, hoe meer verantwoordelijkheid een groep of organisatie moet hebben. Figuur 3.1 toont het gemiddelde aantal punten dat bij een groep of organisatie wordt neergelegd. Dit verschilt sterk per type plek.

Bij sportverenigingen, buurtcentra en lokale verenigingen vinden Nederlanders dat met name de gemeente ervoor moet zorgen dat deze plekken er zijn en blijven. Natuurgebieden zijn vooral een zorg voor de landelijke overheid, in mindere mate kijkt men ook naar de gemeente.

Over culturele instellingen als theaters, bioscopen en concertzalen zijn de meningen meer verdeeld. Er wordt ongeveer evenveel verantwoordelijkheid gegeven aan de gemeente, landelijke overheid en beheerders/eigenaren. In iets mindere mate zouden ook bezoekers van deze culturele plekken zorg moeten dragen, vindt men.

Religieuze gebouwen zijn juist vooral de verantwoordelijkheid van beheerders/eigenaren en bezoekers van deze plekken. In mindere mate wordt naar de (landelijke en lokale) overheid gekeken.

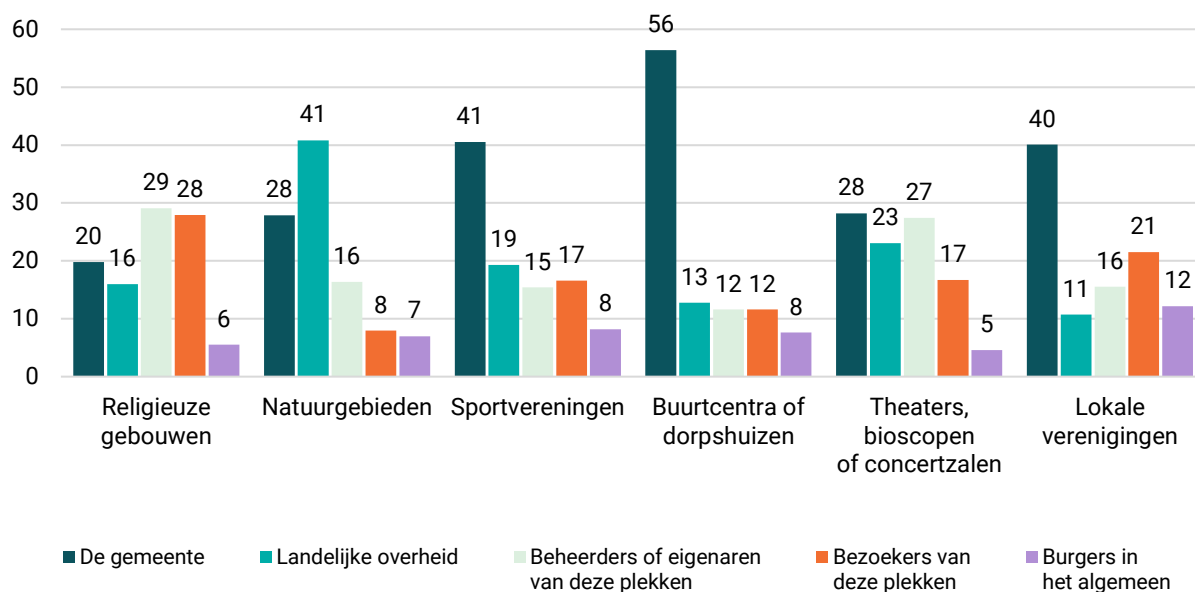
Burgers dichten zichzelf ('burgers in het algemeen') overal weinig verantwoordelijkheid toe.

Figuur 3.1: Wie moet er volgens u vooral voor zorgen dat er <plekken> zijn en blijven?

Respondenten konden 100 punten verdelen; hoe meer punten, hoe meer verantwoordelijkheid.

Getoond in figuur: gemiddeld aantal punten.

Basis: respondenten kregen 3 willekeurige plekken voorgelegd (n min = 711, n max = 790)

Is zorg voor religieuze gebouwen een private of publieke taak?

De verantwoordelijkheid voor religieus erfgoed is Nederland een gedeelde verantwoordelijkheid van eigenaren (vaak kerkgenootschappen) en de overheid (Rijksoverheid, lokaal en provinciaal). In 2018 is het Programma Toekomst Religieus Erfgoed opgezet. Provincies, gemeenten, kerkeigenaren en erfgoedorganisaties ondertekenden afspraken om het culturele, historische en maatschappelijke belang van kerkgebouwen te benadrukken en het ontwikkelen van een duurzame toekomst om het religieus erfgoed voor de samenleving te behouden.

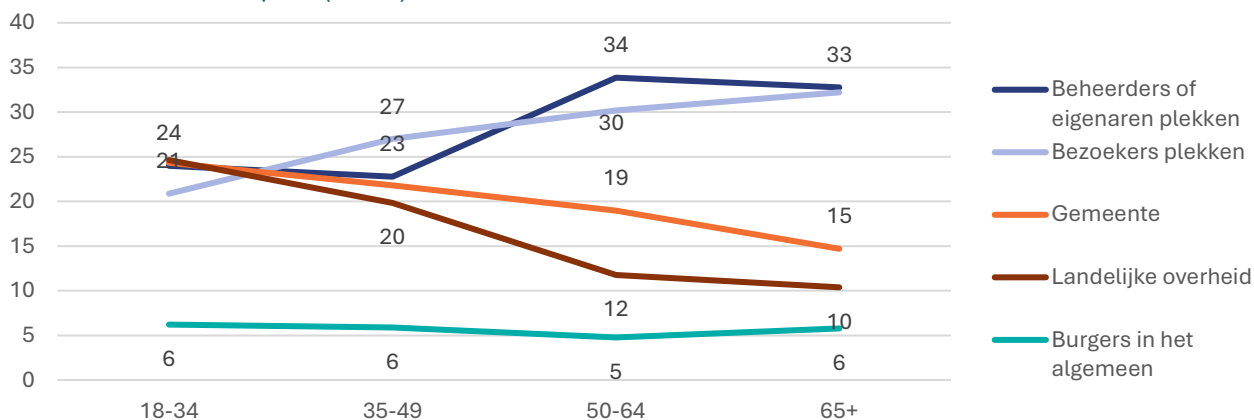
Over het algemeen zien jongere Nederlanders het behoud van religieuze gebouwen als taak van de gemeente of landelijke overheid, waar dit volgens ouderen juist door de bezoekers, beheerders of eigenaren van deze plekken zou moeten gebeuren. Kortom, jongeren zien eerder een publieke taak waar ouderen een private taak zien. Nederlanders van middelbare leeftijd zitten daar tussenin.

Figuur 3.2: Wie moet er volgens u vooral voor zorgen dat er religieuze gebouwen zijn en blijven? (naar leeftijd)

Respondenten konden 100 punten verdelen; hoe meer punten, hoe meer verantwoordelijkheid.

Getoond in figuur: gemiddeld aantal punten.

Basis: random helft steekproef (n=756).

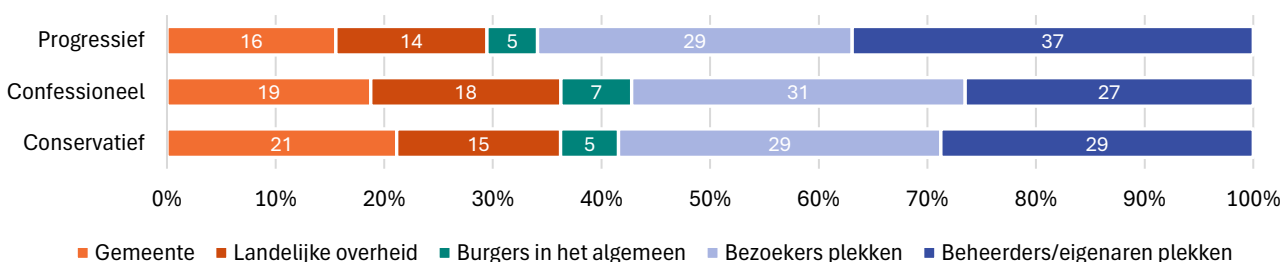
Verschillende kiezersgroepen verschillen eveneens van mening over de kwestie. Kiezers van progressieve partijen (GL-PvdA, D66, SP of Volt) leggen een relatief grote verantwoordelijkheid bij de eigenaren van kerken. Confessionele kiezers (CDA, CU, SGP) en conservatieve kiezers (VVD, PVV, JA21, FvD, BBB) zien juist een relatief grote publieke verantwoordelijkheid (gemeente & overheid).

Figuur 3.3: Wie moet er volgens u vooral voor zorgen dat er religieuze gebouwen zijn en blijven? (naar politieke stroming)

Respondenten konden 100 punten verdelen; hoe meer punten, hoe meer verantwoordelijkheid.

Getoond in figuur: gemiddeld aantal punten.

Basis: random helft steekproef (n=756).

3.2 Eigen betrokkenheid

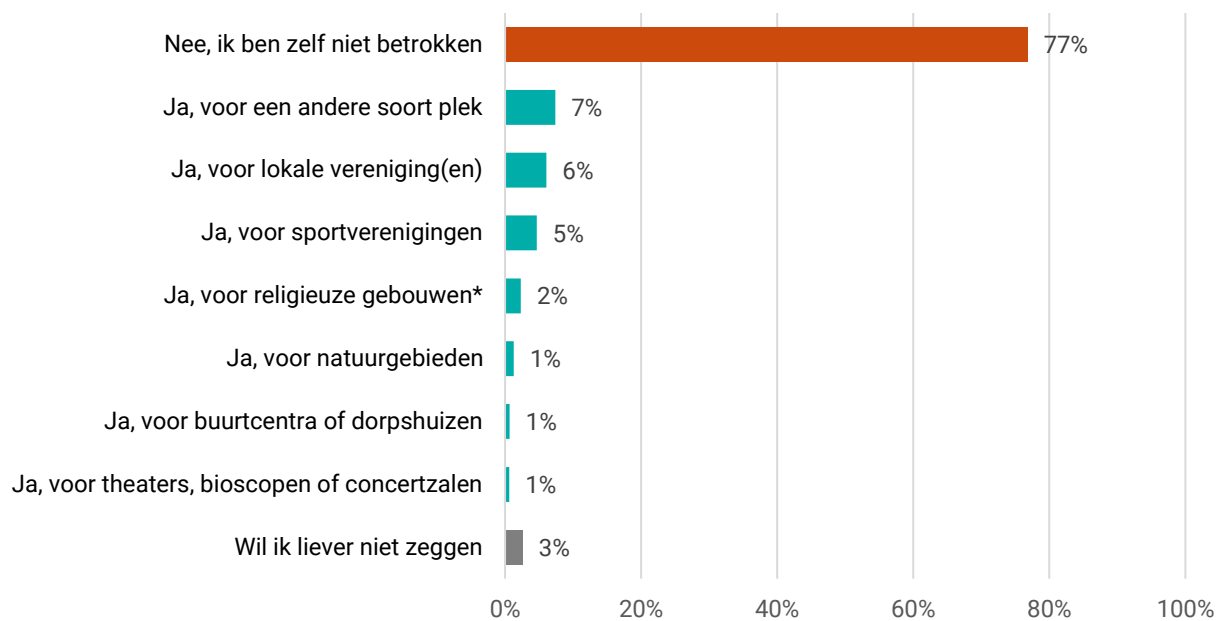
Twee procent zelf betrokken bij zorg voor religieuze gebouwen

De meeste Nederlanders zijn niet zelf betrokken bij de organisatie, bestuur of zorg voor een vereniging of plek. Kleine groepen zijn wel actief voor een lokale (6%) of sportvereniging (5%). Zeven procent is actief voor 'een ander soort plek' dan een van de voorgelegde opties. Hier worden onder meer inzet voor buurthuizen, bibliotheken, culturele verenigingen, musea, scholen en vrijwilligerswerk genoemd.

Twee procent is zelf betrokken bij de zorg voor een religieus gebouw.

Figuur 3.4: Bent u op het moment zelf betrokken bij de organisatie, bestuur of zorg voor een van onderstaande plekken?

Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: allen (n = 1.517).

*Volledige antwoordoptie: "Ja, voor religieuze gebouwen (kerk, moskee, kapel, klooster, synagoge of anders)."

4 Religieuze plekken

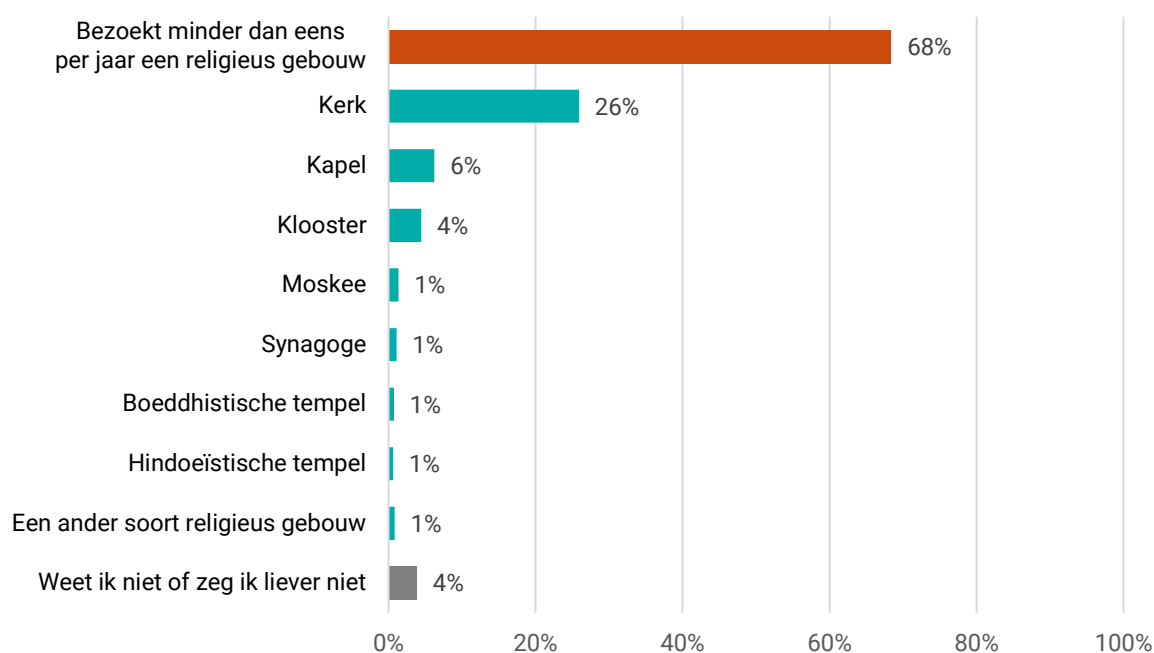
4.1 Bezoek

Kwart Nederlanders bezoekt wel eens een kerk

Circa een derde (31%) bezoekt ten minste eens per jaar een religieus gebouw. Meestal gaat het om een kerk, kapel of klooster.

Figuur 4.1: Aandeel van Nederlanders dat minstens eenmaal per jaar een religieus gebouw bezoekt

‘Hieronder staat een aantal plekken. Kunt u voor iedere plek aangeven hoe vaak u deze plekken bezoekt? Religieus gebouw (kerk, moskee, kapel, klooster, synagoge of anders)’ & ‘Kunt u aangeven welke soort religieus gebouw u wel eens bezoekt?’ ⁵Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: allen (n = 1.517).

Religieuze plekken bezocht voor schoonheid, speciale gelegenheden en geloof

We vroegen bezoekers van religieuze gebouwen in een open vraag waarom zij hier wel eens heen gaan, wat zij op deze plekken zoeken. Velen geven aan dat zij er vanuit **culturele interesse** of voor de (bouw)kunst heen gaan. Zo schrijft een respondent: *“Uit nieuwsgierigheid en voor de architectuur. Meer als museum dus.”* Sommigen zeggen daar ook bij dat ze dit ‘alleen op vakantie doen’. Ook **bezinning, rust, inspiratie, troost en herdenken** worden genoemd. Regelmatig gaan deze dingen ook samen: *“Tijdens een vakantie bezoeken we wel eens een kerk en branden een kaarsje voor (overleden) dierbaren of iets wat ons bezig houdt/zorgen maakt. We zijn niet religieus, maar het voelt voor ons als een mooi gebaar en moment om stil te zijn bij wat we hebben meegemaakt.”*

Anderen noemen **speciale gelegenheden** als reden om een religieus gebouw te bezoeken: vooral huwelijken en begrafenissen, maar in mindere mate ook culturele evenementen zoals een boekenmarkt. Tot

⁵ Ongeveer 6 procent van de Nederlanders is moslim. In dit onderzoek komt dat fors minder uit omdat dit een moeilijke groep is om te bereiken in opinieonderzoek en er geen weging is toegepast op religie of migratieachtergrond.

slot is er een groep die er voor het **geloof** heen gaat – sommigen noemen het belijden van het geloof in het algemeen, anderen meer specifiek het bijwonen van diensten en verbinding met andere gelovigen zoeken. Ter illustratie: *“Samen God aanbidden, leren over de bijbel, vrienden ontmoeten.”*

Hieronder een aantal aanvullende illustrerende citaten.

- *“Culturele rondleiding, interesse oude gebouwen en kunst.”*
- *“Op vakantie, vanuit historische interesse (maar expliciet niet vanuit religieus opzicht).”*
- *“Omdat ze apart zijn, zowel voor gemeenschappen als architectonisch. Toch typisch dat mensen gezamenlijk bij elkaar komen voor een geestelijk doel. En dat in dikwijls heel speciale, soms prachtige, gebouwen.”*
- *“Mooie gebouwen om te zien.”*
- *“Rust, inspiratie, verbondenheid, contact met mensen, geven om anderen”*
- *“Op vakantie. Soort rust, respect naar anderen en de overleden mensen herdenken en erbij stil staan”*
- *“Serene rustige plek om iemand te koesteren of steun te bieden dmv een kaarsje”*
- *“Om opgebouwd te worden door de preek, te leren over God, samen met anderen God te eren, een ontmoeting met medegelovigen.”*
- *“Ik zoek geloof in de Zaligmaker, die Zich in Zijn Woord bekend maakt. De kerk is hier de geschiktste plek voor omdat de dominee hier het geloof kan uitleggen. Contact met medechristenen is hierbij ook belangrijk.”*
- *“Wanneer er iets wordt gevierd en ik wordt uitgenodigd. Verder zoek ik daar niets.”*
- *“Toerisme en voor een bruiloft of uitvaart.”*
- *“Mijn ouders en een aantal vrienden zijn religieus. Als ik wordt uitgenodigd voor een belangrijk moment voor hen dan ga ik daarheen.”*

4.2 Toekomst van leegstaande religieuze gebouwen

Meeste Nederlanders willen nieuwe bestemming voor leegstaande religieuze gebouwen

Ten gevolge van ontkerkelijking sluiten veel kerken de deuren of krijgen zij een andere (niet-religieuze) functie.⁶ We legden respondenten de volgende situatie voor: ‘Stel er is een religieus gebouw in uw buurt dat leeg komt te staan. Wat zou u willen dat er met het gebouw gebeurt?’

Slechts één op zeven (14%) wil het liefst dat het gebouw wel een religieus gebouw blijft. Vaker wordt gekozen voor transformatie naar woningen (39%), tot buurt- of gemeenschapscentrum (34%) of een plek met een culturele functie (33%). Ook ziet achttien procent het zitten als het gebouw een commerciële functie zou krijgen. Aan een niet-religieuze plek voor zingeving is relatief weinig behoefte (12%).

Een kwart geeft aan dat het hen niet uitmaakt wat er met het gebouw gebeurt (20%) of weet niet wat er mee zou moeten gebeuren (5%).

Figuur 4.2: Stel er is een religieus gebouw in uw buurt dat leeg komt te staan. Wat zou u willen dat er met het gebouw gebeurt? Ik zou willen dat het gebouw...

Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: allen (n = 1.517).

Opvallend genoeg willen jongeren (19% van 18-34-jarigen) vaker dan 50-plussers (10%) dat een leeg religieus gebouw een religieus gebouw blijft. Ouderen zijn er vaker voorstander van ombouwen tot woningen of een buurt- of gemeenschapscentrum (48%).

⁶ [Kerken Tellen | Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed](#)

Ook middelbaar opgeleiden zijn vaker dan laag- en hoogopgeleiden van mening dat een religieus gebouw een religieus gebouw moet blijven (18% tegenover respectievelijk 11% en 10%). Hoogopgeleiden zijn meer voorstander van een transformatie naar een gebouw met een culturele functie of een niet-religieuze plek voor zingeving.

Religieuze Nederlanders zijn logischerwijs vaker voorstander van het behoud van een leegstaand religieus gebouw dan niet-religieuzen. De groep die geen religie aanhangt is van bijna alle andere opties vaker voorstander dan religieuze Nederlanders. Zij vinden bijvoorbeeld vaker dat het gebouw omgebouwd zou moeten worden tot woningen (45% tegenover 29%) of een culturele functie zou moeten krijgen (36% tegenover 28%).

Logischerwijs pleiten kiezers van confessionele partijen er vaker voor dat leegstaande religieuze gebouwen hun originele functie behouden (32%). Zij willen juist minder vaak dan gemiddeld dat een dergelijk gebouw wordt omgebouwd tot woningen (28% is voor) of een culturele functie krijgt (24%). Progressieve kiezers zijn juist voorstander van een culturele functie (51%) of woningbouw (45%). Conservatieve kiezers hebben eveneens een voorkeur voor een woonfunctie (41%).

Inwoners van zeer sterk stedelijke gebieden zijn vaker dan anderen voor een culturele functie (44%).

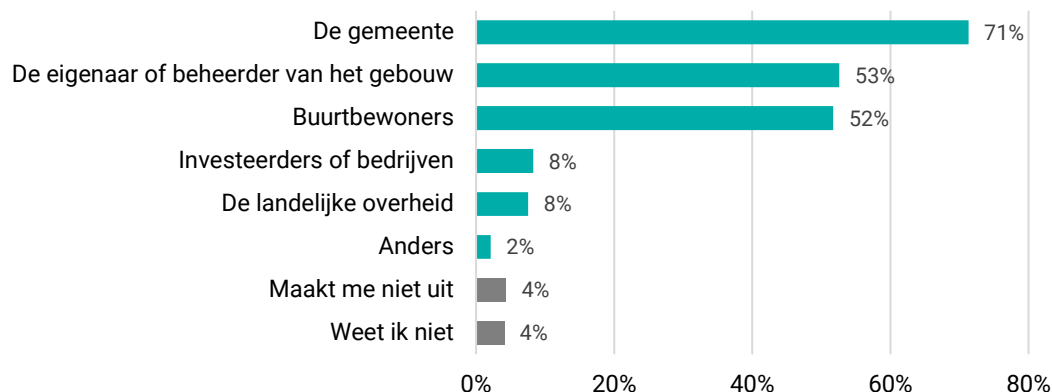
Mannen en vrouwen denken vrijwel hetzelfde over de toekomst van religieuze gebouwen; mannen zijn alleen iets vaker voorstander van een commerciële functie (20% vs. 16%).

Gemeente, eigenaren en buurtbewoners moeten beslissen over leegstaande gebouwen

De verantwoordelijkheid voor de beslissing over leegstaande religieuze gebouwen zou volgens de meeste Nederlanders bij de gemeente (71%) moeten liggen. De helft vindt dat (ook) de eigenaar of beheerder van het gebouw (53%) en buurtbewoners (52%) hierover moeten beslissen. Voor investeerders of de landelijke overheid zien Nederlanders over het algemeen geen rol weggelegd.

Figuur 4.3: En wie zou volgens u moeten beslissen over wat er gebeurt met een leegstaand religieus gebouw in uw buurt?

Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: allen (n = 1.517).

In vergelijking met de andere leeftijdsgroepen zijn 50-plussers relatief vaak van mening dat beslissingsbevoegdheid bij de eigenaar of beheerder van het gebouw zou moeten liggen (58-59%). Onder de groepen 18-34 en 35-49 jaar ligt dat aandeel respectievelijk op 44 procent en 48 procent.

Vrouwen vinden vaker dan mannen dat buurtbewoners hierover zouden moeten beslissen (59% tegenover 45%), waar mannen deze keuze vaker bij investeerders of bedrijven zouden neerleggen (10% tegenover 6%).

Religieuze Nederlanders vinden dat de beslissingsbevoegdheid bij de eigenaar of beheerder van het gebouw moet liggen. Niet-religieuze Nederlanders zijn er vaker voorstander van dat de gemeente of buurtbewoners hierover beslist/beslissen.

5 Heiligheid

5.1 Open associaties

Heiligheid heeft vaak religieuze associatie, maar betekent ook: dierbaar, onaantastbaar

We vroegen respondenten in een open vraag: *‘Als u denkt aan het woord ‘heilig’, waar denkt u aan? Wat betekent dit volgens u?’*

In brede zin wordt ‘heilig’ vooral geassocieerd met **religie**, geloof en meer specifiek, het christendom: *“Bij heilig denk ik uitsluitend aan iets kerkelijks”*. Of: *“Geloof, associatie met een belangrijke plek in een religie”*. Sommigen linken het woord ‘heilig’ direct aan **God**, of iets dat aan God is gewijd: *“Door God gegeven en beschermd”*, schrijft iemand. Een andere respondent schrijft: *“Heilig is in feite afgezonderd van het kwaad. Als christen leef je in de wereld beseffend dat je kind van God / Jezus bent.”*

Ook zeggen sommigen: heilig betekent ‘apart gezet’, in de religieuze betekenis. Ter illustratie: *“Heilig betekend apart gezet. Zuiver en zo goed mogelijk leven voor je naasten en met jezelf. Maar niet dat je geen deel uitmaak van de samenleving. Wel dat je soms andere normen en waarden naleef dan anderen.”*

Ook is er een groep die het woord ‘heilig’ vooral associeert met **heiligen** en heiligverklaring in de katholieke kerk, evenals **katholicisme** in het algemeen. Ter illustratie: *“Ik denk aan de kerk en aan Sinterklaas. Heilig is een verklaring of titel die sommige priesters (of kardinalen of...) in de kerk krijgen als ze wonderen hebben verricht.”*

Andere associaties die niet per se religieus zijn, hebben voornamelijk betrekking op iets dat **dierbaar**, waardevol of **belangrijk** is, iets dat met **respect** behandeld dient te worden. Zo schrijft een respondent: *“Iets dat je met respect behandelt en dat boven het alledaagse uitsteekt.”* In dit verband wordt ook regelmatig ‘**onaantastbaar**’, ‘**onaanraakbaar**’ of ‘iets waar je van af moet blijven’ genoemd. Bijvoorbeeld: *“Dit betekent voor mij een plek of iets waar je vanaf blijft. Je eigent je het niet toe, het is voor het groter geheel.”*

Tot slot heeft het woord ‘heilig’ voor sommigen een negatieve betekenis. Een deel van de respondenten associeert het vooral met **schijnheiligheid**. Een klein deel noemt het achterhaald, verzonnen, zweverig of zegt dat het woord voor hen geen betekenis heeft. Ter illustratie: *“Niets, het roept bij mij meteen een gevoel van macht, betweters en schijnheiligen op.”*

5.2 Plekken met een heilige betekenis

Heilige plekken zijn vooral: kerken, herdenkingsplekken, natuur en ‘thuis’

Na de vraag wat ‘heilig’ voor hen betekent, kregen respondenten de volgende toelichting te zien:

Iets dat ‘heilig’ is, is vaak speciaal, belangrijk en wordt vaak met respect behandeld. Het draagt een diepe persoonlijke betekenis.

Het kan gaan om een gevoel, voorwerp of idee, maar ook om een plek.

Welke plekken hebben voor u een ‘heilige’ betekenis?

Misschien vindt u een ander woord dan ‘heilig’ passen. Bijvoorbeeld plekken die bijzonder, waardevol of sacraal zijn.

Ruim een derde (37%) zegt dat ‘geen enkele plek’ voor hen een dergelijke betekenis heeft. Zestien procent kan of wil geen antwoord geven op de vraag. De overige 47 procent noemt wel een plek.

Dat zijn ten eerste vaak **religieuze gebouwen**: met name kerken (en kathedralen), maar ook moskeeën, synagogen en tempels worden genoemd – evenals religieuze gebouwen in het algemeen.

Daarnaast worden **begraafplaatsen** regelmatig genoemd als heilige plekken. Dat geldt in wat mindere mate ook voor **herdenkingsplekken** en monumenten. Zo schrijft een respondent: “*Het graf van m'n vader en moeder, en m'n wat verdere familie en vrienden, de kerk of een kapel waar ik een kaarsje brand, ben ook graag thuis in de rust.*” Een ander zegt: “*Monumenten in de ruimste zin, gedenkplaatsen, begraafplaatsen etc. Daar blijf je vanaf!!!*”

Breder noemen sommigen ook plekken met een lange en/of bijzondere geschiedenis. Ter illustratie: “*Ik vind plekken waar de geschiedenis nog duidelijk te zien is bijzonder en waardevol. Gebouwen die al heel lang bestaan en een verhaal vertellen.*”

Ook de **natuur** wordt genoemd als heilige plek, vanwege de stilte, rust en ongereptheid. Bijvoorbeeld: “*Bijzondere plekken voor mij zijn altijd in de natuur, in stilte (zonder omgevingsgeluiden), zonder mensen, met wijde uitzichten en met een gevoel van nietigheid. Bijvoorbeeld op een berg.*”

Tot slot omschrijven respondenten hun **eigen huis**, de plek waar zij (en hun dierbaren) wonen, als heilig: “*Voor mij is dit mijn huis, daar ligt mijn ziel en zaligheid, en dat hebben andere te respecteren.*” Een ander schrijft: “*De kerk, maar ook de eettafel waar ik samen kom met mijn gezin. We alles besproken kan worden, de telefoons weg zijn en aandacht voor elkaar.*”

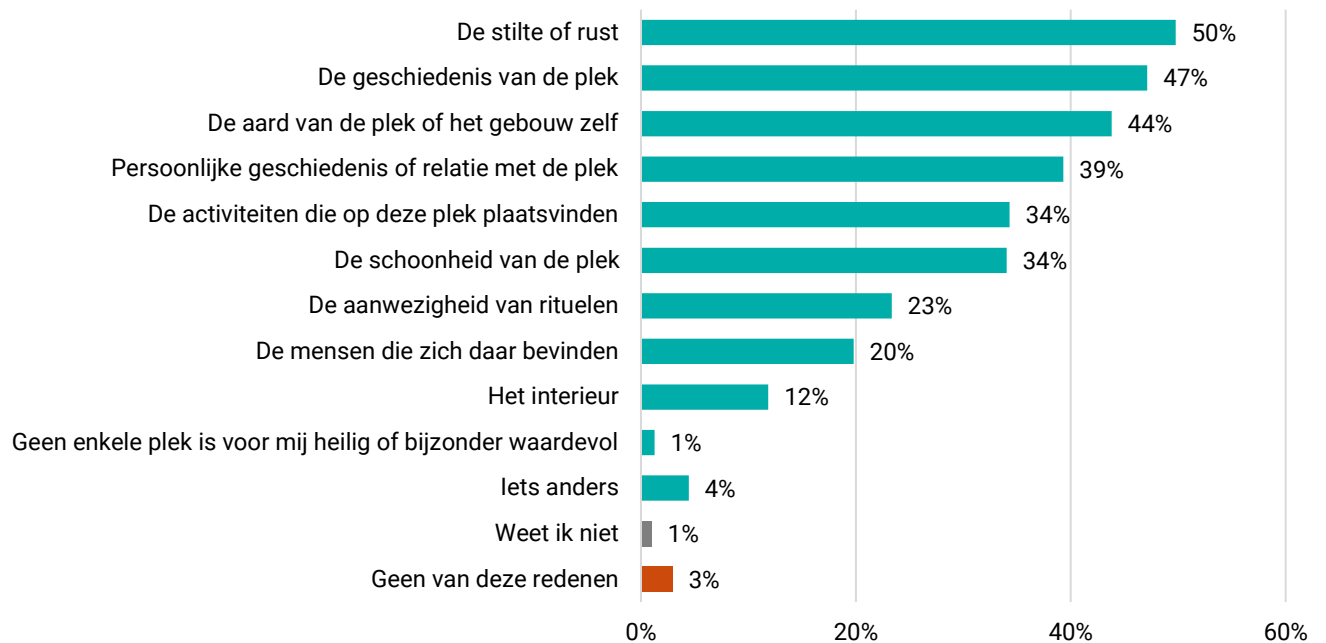
5.3 Wat een plek heilig maakt

Rust en geschiedenis belangrijk voor heiligheid van een plek

Een plek is vooral heilig voor Nederlanders vanwege de rust (50%), geschiedenis (47%) of aard (44%) van de plek. Bijna vier op de tien zeggen dat voor hen een plek vooral heilig is vanwege hun persoonlijke geschiedenis of relatie met de plek (39%). Voor een derde gaat het vooral om de activiteiten op de plek en/of de schoonheid ervan.

Figuur 5.1: Wat maakt een plek 'heilig' voor u?

Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: heeft een plek die een heilige betekenis heeft (n = 732).

Hoogopgeleiden hechten relatief veel waarde aan de schoonheid van de plek (43%; tegenover 25% van de laag- en 30% van de middelbaar opgeleiden). Volgens laagopgeleiden is de heiligheid van een plek vooral toe te schrijven aan de stilte of de rust daar (59%).

Ook mannen en vrouwen verschillen van mening over wat een plek heilig maakt. Mannen vinden vaker dan vrouwen dat een plek heilig is vanwege de aard van de plek of het gebouw, of de activiteiten die daar plaats vinden. Vrouwen vinden juist vaker dat de heiligheid moet worden gezocht in de schoonheid, de stilte en de mensen die zich daar bevinden.

Religieuze Nederlanders hechten relatief veel waarde aan de aanwezigheid van rituelen, en de activiteiten op de plek, terwijl niet-religieuze Nederlanders vaker vinden dat de schoonheid van een plek deze heilig maakt.

5.4 Stellingen

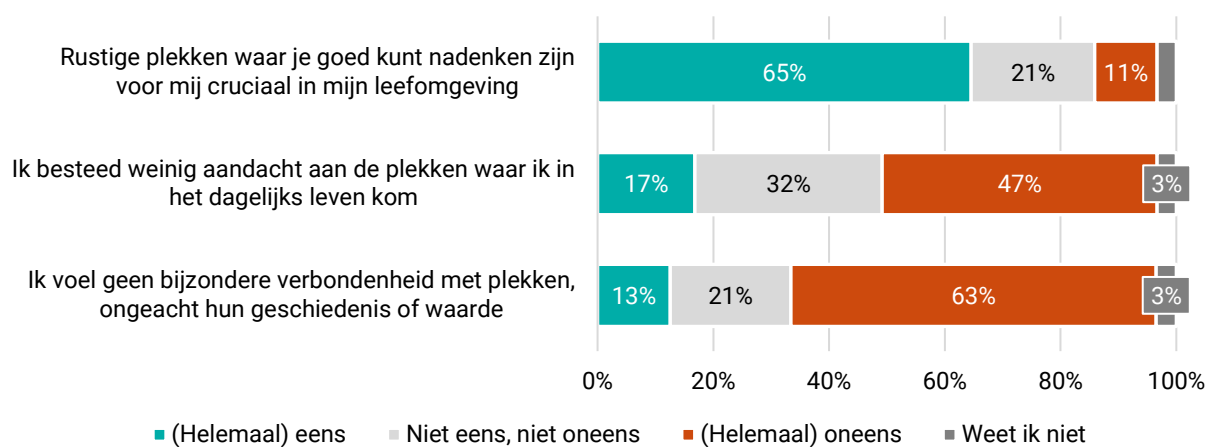
Twee derde vindt rustige plekken ‘cruciaal’

Uit de stellingen blijkt dat de leefomgeving belangrijk is voor Nederlanders. De meesten (65%) vinden ‘rustige plekken waar je goed kunt nadenken cruciaal in hun leefomgeving’. Voor één op de tien (11%) geldt dat niet, de rest heeft geen uitgesproken mening.

Bovendien is er maar een kleine groep die zegt ‘weinig aandacht’ te besteden aan de plekken waar hij of zij komt (17%) en ‘geen bijzondere verbondenheid’ te voelen met plekken (13%). Vaker is men het hiermee oneens.

Figuur 5.2: In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

Basis: allen (n = 1.517).

Hoogopgeleiden hechten meer waarde aan rustige plekken om na te denken (74%) dan middelbaar (63%) en laagopgeleiden (50%). Verder blijkt dat laagopgeleiden zich in mindere mate bijzonder verbonden voelen met plekken vanwege hun geschiedenis of waarde dan hoogopgeleiden (18% tegenover 10%). Hoogopgeleiden zijn het relatief vaak oneens met deze stelling.

Voor vrouwen zijn rustige plekken om na te kunnen denken vaker cruciaal dan voor mannen (69% tegenover 60%). Mannen geven vaker aan weinig aandacht te besteden aan de plekken waar ze komen (22% tegenover 11%). Ze voelen zich ook minder verbonden met plekken, ongeacht hun geschiedenis of waarde (16% tegenover 9%).

Tot slot vinden ook religieuze Nederlanders het van belang om rustige plekken te hebben om na te kunnen denken, meer dan niet-religieuze Nederlanders (71% tegenover 62%). Ook voelen zij meer verbondenheid met bepaalde plekken.

Contactgegevens

Ipsos I&O

Zuiderval 70
7543 EZ Enschede
053 - 200 52 00

Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam
020 – 308 48 00

Amstelveenseweg 760
1081 JK Amsterdam
020 - 607 07 07

Ericssonstraat 2
5121 ML Rijen
020-607 07 07

